



На још једну годишњицу „Вуковарске епопеје“ из 1991. године пре свега треба истаћи да ће се о овом историјском догађају, вероватно најмаркантнијем из времена крвавог распада бивше Југославије, тек писати књиге и научне расправе, с обзиром на то да је град Вуковар у сваком случају остао упечатљив споменик крвавих српско-хрватских сукоба.

Скоро тромесечне борбе за овај западносремски град на рекама Вуки и Дунаву (од 25. августа до 18. новембра 1991) тек ће изазивати реакције и „њихових“ и „наших“ пов(и)јесничара, али је ипак и до сада протекло довољно воде и Вуком и Дунавом да се изнесе колико-толико релевантан суд о овој хрватско-српској епопеји са довољно удаљене и неутралне историјске дистанце, узимајући у обзир до сада познате архивске документе и друге историјске изворе, а пре свега ослањајући се на сведочанства учесника самих догађаја како би се избегле политикантске спекулације у виду „терања воде на своју воденицу“.

Хрвати и хрватска повијест сматрају „Вуковарску епопеју“ симболом одбране хрватске независности и симболом хрватског отпора против „србо-црногорско-четничке агресије“ на младу хрватску демократију (тј. де факто туђманократију). Вуковар је у Хрвата уједно и „град херој“ и „источни гријех“ Хрватске, с обзиром на то да је самосвесно жртвован од врховника зарад добијања политичких поена у Берлину, Бриселу и Вашингтону. За разлику од Хрвата, Срби борбе за град Вуковар сматрају борбама за одбрану независности града и ослобођења заточених српских цивила од хадезеовско-ушашке солдатеске. У току „Вуковарске епопеје“ са стране ЈНА ангажовано је импозантних 11 бригада са све седам механизованих и две пешадијске. У току борби је на град испаљено на хиљаде граната, укључујући и из ваздуха од стране југословенског ратног ваздухопловства, а сам Вуковар је скоро потпуно разрушен.

Ипак, овде се поставља можда и круцијално питање: зар је толикој ЈНА и српској добровољачкој сили било потребно читавих 86 дана борби, тј. гранатирања и након тога борбе за сваку кућу да би се град ослободио од, по броју и расположивој техници, ипак знатно инфериорнијег непријатеља? Можда на први поглед и изгледа да није, али у суштини јесте. Вероватно је најбољи одговор на ово питање дао управо онај ко је и први ушао у Вуковар – Жељко Ражњатовић Аркан. Наиме, у интервјуу за британски документарни филм о њему самоме (25 минута) под називом под којим је и приказан на Западу „Arkan – Mad Dog“ („Аркан – побеснели пас“) командант Српске добровољачке гарде „Тигрови“ издаје у једној секвенци заповест својим „тигровима“ пред ослобађање града да се у току градских борби мора знати да „усташе“ (које су на горњим спратовима) у подрумима кућа држе српске цивиле као живе таоце, па се стога мора водити рачуна како се ослобађа кућа по кућа (тј. нема бацања ручних бомби насумице јер ће се у том случају побити „наша крв“). Дакле, како на основу изјаве Аркана у овом документарном филму (аутор овог текста је направио копију филма у Архиву Отвореног друштва на Централноевропском универзитету у Будимпешти), тако и на основу сведочења преживелих цивила, неспорно је да су хрватски бојовници, претходно окупиравши град за време лета исте те године, држали српске цивиле као живе таоце по кућама, тако да систем краткорочног масовног бомбардовања града од тешке артиљерије ЈНА у циљу сламања отпора његових бранилаца једноставно није долазио у обзир, већ је пешадија морала предузети стратегију дугих борби за сваку кућу и улицу уз рационалну подршку артиљерије и пре свега тенкова.

Оваква војна стратегија је несумњиво однела знатно више живота и технике на страни ослободилаца града, али је и са друге стране спасла много више цивилних живота у самом граду. Ипак, било је и оних војних стручњака који су овакву ЈНА тактику сматрали бесмисленом, а један од њих је био и генерал Ненезић (шеф кабинета министра одбране СФРЈ) за кога „није требало ломити зубе на утврђеним градовима“ [Гајић-Глишић Д., Из кабинета министра војног, 1992, с. 152]. С друге стране, данас је добро познато да је хрватски врховник самосвесно жртвовао град (препустивши га дуговременим борбама) како би остварио два војно-политичка циља: 1) успорио продор ЈНА и српских добровољаца ка Осијеку; и 2) дао изговор Геншеровом министарству спољних послова да Немачка призна самопрокламовану независност Туђманове Хрватске без претходног сагласја са осталим чланицама Европске заједнице, а под изговором да се ЈНА мора повући са територије међународно признате Хрватске, чиме би се зауставила даља разарања слична вуковарском (и исполитизованом дубровачком) случају.

У националном погледу је несумњиво да је град Вуковар са околином био мешовита област у којој су етнички Срби чинили већину, чак и након Другог светског рата, и на основу тога тражили од нових послератних комунистичких власти да и читав Западни Срем уђе у федералну јединицу Србије. Наиме, према попису становништва из 1931. године (последњи попис пред Други светски рат) у Вуковарском срезу је било 41,9%

Срба, 26,5% Хрвата, 16,3% Немаца и других. До промене баланса у међунационалним односима у Вуковарском срезу долази током Другог светског рата и масовних убијања локалних Срба од хрватских усташа, али и као последица послератне демографске политике када су у куће протераних Немаца насељавани Хрвати. Резултати пописа становништва из 1981. указују на то да су Срби и „Југословени“ у Вуковарском срезу чинили апсолутну већину, а у самом граду је Срба било 24,3%, а Хрвата 37,9%. Треба истаћи и да је у самом граду било више од трећине мешовитих бракова (35%). С обзиром на овакву међуентичку структуру у Вуковару, није ни чудо што ХДЗ није победила на изборима 1990. Вуковарчани су гласали за Савез комуниста – Партија за демократске промене, а то је била једина странка у датом региону без етничке одреднице „хрватска“. Међутим, врховништво ХДЗ је врло брзо на отворен и политички бруталан начин изразило своје незадовољство малим бројем добијених мандата у Скупштини општине Вуковар (26 од 117).

Након одбијања амандмана на туђмановски устав Хрватске у Скупштини Вуковара 17. јула 1990, којима се укидају национална права српског народа у Хрватској, хадезеовска влада Хрватске предузима посебне мере, према којима се у град довози оружје, наоружава етничка хрватска милиција и паравојне формације ХДЗ-а, а као врхунац кризе 27. марта 1991. организује се јавна смотра етнохрватских бојовника са симболима из Павелићеве НДХ. Ова смотра ХДЗ бојовника је била природни надовезак хадезеовске политике отвореног оружаног разрачунавања на међунационалној основи, која је започета доношењем одлуке о чишћењу општине Вуковар од етничких Срба у фебруару 1991. Овом политичком врхоскупу, на коме је де факто донета одлука о отпочињању оружаног сукоба у општини Вуковар, присуствовали су и представници Хрватског сабора – Владимир Шекс, Иван Векић и „осијечки поглавник“ Бранимир Главаш. Том приликом је одлучено да се акција чишћења Срба из ове западносремске општине спроведе смењивањем грађана српске националности на свим општинским политичким функцијама, застрашивањем у циљу напуштања града и општине (сличне технике су иначе у то време примењиване и у Дарувару, Шибенику, Загребу итд.: претње ноћним телефонским позивима да напусте град уколико не желе да буду убијени, лепљење јавних плаката како препознати Србина, одбијање да се прода роба у продавници уколико је купац Србин, итд.) и коначно физичком ликвидацијом „непожељних грађана“. Као и у осталим деловима „младе хрватске демократије“, тако се и у општини Вуковар у читавој првој половини 1991. спроводило интензивно испоручивање оружја паравојним хадезеовским формацијама (Мартин Шпегел је сам признао на емитованом тајном снимку КОС-е ЈНА да је тада под оружјем било 200.000 хадезеоваца, што је емитовано у Би-Би-Си серијалу „Смрт Југославије“ први део). Након политичког хапшења лидера вуковарске СДС Горана Хацића и Б. Славића локални Срби почињу са „балван револуцијом“ као јединим начином одбране од повампиреног хрватског усташоидног фашизма.

Срби су 2. маја успели да одбију упад хрватских редарственика у највеће српско село у

вуковарској општини – Борово Село и том приликом, што је мало познато, масу усташких бојовника је спасла ЈНА, пославши своје оклопне транспортере да евакуишу хадезеовске црнокошуљаше који су носили ознаке Павелићеве НДХ и певали усташке песме приликом покушаја освајања овог села. Након ове неуспешне војно-редарствене акције Загреба локални вуковарски хадезеовци почињу са применом плана физичке ликвидације Срба у општини Вуковар јула и августа 1991. и то је проузроковало масовни егзодус Срба из града Вуковара, што су хрватски локални званичници објашњавали на крајње циничан начин као смишљени план Београда и ЈНА да извуку што већи број српских цивила из града пре почетка „србо-црногорско-четничке агресије на Вуковар“ (треба видети прилоге ХТВ из тог времена). Оно што је остало као печат тог времена су специјалне хрватске СС „групе за тиху ликвидацију“ („сумњивих моралних и професионалних квалитета“) Срба у Вуковару, којима су командовали Томислав Мерчеп (секретар општинског секретаријата у Вуковару), Бранимир Главаш, Миле Дедаковић (звани „Јастреб“), Јосип Гаже и други. Остало је забележено да је за пет месеци убијено око 4.000 вуковарских Срба на основу унапред припремљених „спискова за (физичку) ликвидацију“, након отварања ватре по српским кућама, минирања киоска и других објеката у српском власништву (српски ресторани „Крајишник“, „Сарајка“, „Туфо“, „Брдо“, „Мали рај“, „Попај“, „Точак“, „Чокот бар“, „Чид“).

Хрватске хадезеовске власти су 1. маја 1991. године примениле политику тоталне физичке блокаде града у смислу да је Вуковар постао физички одсечен од остатка света, што је омогућило хадезеовским бојовницима да несметано спроводе ноћна хапшења, испитивања и ликвидације Срба у граду, све под изговором наводног тражења оружја. Сведоци догађаја тврде да је само од 3. маја до 14. септембра 1991. ухапшено и мучено у импровизованим казаматима више стотина Срба (иначе, према подацима независних међународних служби, у Хрватској је од 1991. до 1996. убијено око 10.000 Срба). Вуковарски део Дунава је опет као и пре пола столећа добио црвену боју од српске крви. Овакво стање ствари је коначно резултирало тиме што је град напустило 13.734 Срба, тако да се може рећи да је велики број етничких Срба напустио град Вуковар услед хадезеовског терора. Међутим, град су напуштали и етнички Хрвати који се нису слагали са оваквом СС политиком хрватског врховништва. Тако је Хрват Марин Видић у свом Дневнику записао да је у том периоду поред многобројних Срба Вуковар напустило и око 6.000 хрватских жена, деце и стараца (војноспособним мушкарцима излазак из града није био дозвољен).

У току хадезеовске припреме за „коначно решење“ српског питања у Вуковару којим је руководио Мерчеп у јуну месецу 1991. године у град улазе хрватски гардисти (ЗНГ) и редарственици (МУП) и од тада важи режим пропусница за улазак у град. Вуковарским Србима није дозвољавано да град напусте јер је по Мерчеповим плановима требало да одиграју улогу живог штита у планираним борбама против ЈНА. У августу је хрватски Кризни штаб Славоније и Барање прогласио град Вуковар за најистуренију тачку одбране нове и самопрокламоване хрватске независне државе, која у то време није

била међународно призната, што ће рећи да је у оквирима међународног права СФРЈ још увек постојала. У Вуковару је од почетка августа фактички сва власт прешла у руке ХДЗ (Марин Видић) која је контролисала све јавне медијске сервисе. То је била последица одлуке да се распусти легално изабрана Скупштина општине Вуковара и њено извршно веће, која је донета 24. јула након посете тројице водећих хрватских врховника – Фрање Туђмана, Владимира Шекса и министра одбране Гојка Сушака. Тако је политичким пучем ХДЗ сменила власт у граду и од изборно поражене странке постала владајућа.

За време свих ових догађаја неутралност ЈНА се може окарактерисати као директна издаја државних интереса, па и као давање зеленог светла хадезеовским формацијама да спроведу етничко чишћење у појединим крајевима Источне Славоније и Западног Срема. Објашњења генерала Вељка Кадиевића (пола Хрват који је себе сматрао Југословеном) у својим мемоарима остају крајње неуверљива. Само да подсетимо да су управо оклопни транспортери ЈНА из вуковарске касарне спасили хрватске редарственике из Боровог Села 2. маја, да ЈНА није буквално прстом мрднула када су спроведене акције етничког чишћења Срба у Боровом Насељу 4. јула и Лужици 25. јула. Врло вероватно би ЈНА и даље остала „статусно неутрална“ да није била и сама директно нападнута од хрватских оружаних снага, као и у случајевима у Вараждину (2. маја), Винковцима (11 – 26. септембар) и Загребу (17. новембра). Вуковарска касарна ЈНА је први пут нападнута 20. августа 1991. године да би убрзо након тога била стављена под блокаду. ЈНА се коначно одлучила да употреби ватру тек када је 25. августа пуцано на једно од њених возила. И тада се догодило нешто сасвим неразумљиво и необјашњиво: ЈНА, која је фактички преузела контролу над читавим градом, убрзо се у споразуму са локалним (нелегалним) хрватским властима повлачи са улица у своје касарне и тиме саму себе ставља у замку, с обзиром на то да су хрватске формације одмах отпочеле са блокадом и бомбардовањем касарни. ЈНА се тада обратила Европској заједници да посредује у деблокади касарни како регуларна југословенска армија не би морала да предузима силу ради њихове деблокаде. И тада фактички долази до синхронизоване акције Брисела (у ствари Берлина) и Загреба: Брисел не даје никакав одговор на понуђено посредништво, али зато Загреб доноси одлуку 14. септембра да се на читавом простору (међународно непризнате) Републике Хрватске нападну све касарне ЈНА, што значи објаву рата оружаним формацијама (међународно признате) СФРЈ.

ЈНА је отпочела акцију ослобађања својих касарни и града Вуковара 25. августа, а исту завршила уз помоћ српских добровољаца 18. новембра. Одбрана града је сломљена 16. новембра, а град потпуно ослобођен два дана касније. Хрватске снаге одбране Вуковара су бројале и до 8.000 бораца под оружјем (иако званична хрватска историографија барата цифрама од 1.300 до 2.000), а снаге ЈНА, по хрватским изворима, између 35.000 и 40.000. У званичним хрватским статистикама се може наћи податак да је у току „Вуковарске епопеје“ погинуло укупно 1.712 лица у граду, од тога

Вуковар – једна недовршена прича

Пише: Владислав Б. Сотировић
среда, 12 новембар 2008 01:06

182 хрватска полицајца и војника (мада незванични хрватски извори наводе цифру од око 400 погинулих хрватских бојовника). Српска страна наводи да је у граду погинуло око 1.000 хрватских гардиста. Што се тиче српских губитака, хрватска страна наводи бројку од 6.000 до 8.000, док српска страна тврди да број погинулих српских војника и официра износи 1.800. Хрватски бојовници су напуштали Вуковар три дана од 16. до 18. новембра. Након уласка у град ЈНА је свим становницима дала две могућности: или одлазак у Хрватску или одлазак у Србију (сам Аркан је на горепоменутом документарном филму тврдио да су његови „тигрови“ предали 2.000 Вуковарчана ЈНА). Било је много случајева дељења породица по етничкој линији при одабиру прве или друге понуђене алтернативе. Све у свему, епилог „Вуковарске епопеје“ је био тај да је из града евакуисано око 12.000 становника и ухапшено око 600 хрватских зенги.